

Института за новију историју Србије представља важну основу за даља истраживања историје Југославије после Другог светског рата.

Др Петар ДРАГИШИЋ

Александра Вулетић,
Брак у Кнежевини Србији
 Завод за уџбенике, Београд, 2008, 323 стр.

„Србин је практичан, и не страда од болести коју Немци зову *Weltschmerz*. Гетеов *Вертер*, да би се ма у колико издања код нас проширио, тешко би нашао кандидате за самоубојство као другде. Верујете ли? Прочитајте криминалну статистику ма које државе, читајте новине, испоређујте народности, па нека се покупе докази, па ћете се уверити да је у Срба врло мали или баш никакав проценат самоубистава или двоубијстава због – *несрећне љубави*. Ти љубавни идеали практичног, реалистичног Србина не море као у других народности. Тако исто и у браку. Нити се муж за женом нити жена за мужем убија.“ Речи Јакова Игњатовића послужиле су историчарки Александри Вулетић, сарадници Историјског института из Београда и ауторки књиге *Брак у Кнежевини Србији*, као драгоцену илустрацију доминантног јавног дискурса у Србији у другој половини 19. века. *Брак у јавном дискурсу* само је један од сегмената анализе институције брака у књизи која је пред читаоцима. Са друге стране, управо је драгоцену анализу ставова који су се могли чути на јавној сцени Србије у периоду којег означава пораст значаја јавног мњења и медија и продор идеја националног ослобођења и уједињења, недвосмислено указала на суштину „проблема“ – док је држава своју брачну политику усклађивала са политиком развијених европских земаља, у јавности су преовлађивале тежње за очувањем традиционалних вредности и патријархалног модела породице јер је једино он био гаранција испуњења националних интереса.

Најновија књига Александре Вулетић издата је у оквиру библиотеке *Јазон*, издавачке куће Завод за уџбенике и представљена на 53. међународном београдском сајму књига (20–26. октобар 2008). Стручна јавност и шира читалачка публика у Србији била је у прилици да се упозна са талентованом ауторком, која припада млађој генерацији српских историчара, пре пет година, када се појавила њена прва књига *Породица у Србији средином 19. века* (2003) а потом и приручник *Између посела и балова. Живот у Србији у 19. веку* (2005, са Јасном Мијаиловић). Приредила је за штампу дневничке забелешке Николе Крстића, *Приватни и јавни живот I–II* (2005, са Милошем Јагодићем) и *Приватни живот I–II* (2006/7).

Монографија *Брак у Кнежевини Србији* представља „догађај“ у српској историографији и допринос од немерљивог значаја изучавању историје брака, као дела шире дисциплине, историје породице, из више разлога. Иако се у земљама са развијенијом и садржајнијом историографском продукцијом, историја брака афирмисала као поље интердисциплинарног истраживања крајем 60-их и током 70-их година прошлог века, српска историографија традиционално оптерећена догађајном историјом је у највећој могућој мери остала слепа пред темом која је „опседала“ најзначајније историографске центре и ауторе какви су: Џон Хејнал (John Hajnal), Едвард Шортер (Edward Shorter), Лоренс Стоун (Lawrence Stone), Мартин

Сегален (Martine Segalen), Жерар Бушар (Gerard Bouchard), Џек Гуди (Jack Goody), Карл Казер (Karl Kaser), Михаел Митерауер (Mickael Mitterauer), Марија Тодорова и многи други. Једино смислено било би поставити питање – како је могуће? Како је могуће с обзиром на чињеницу да је, по Александри Вулетић, Србија током 19. века имала највишу стопу склопљених бракова у Европи? Како је могуће с обзиром на сазнање да је, у поређењу са осталим европским земљама за које су доступни статистички подаци, у Србији просечна старост приликом ступања у брак била најнижа а просечно трајање брака најкраће? Наравно, за све би било могуће оптужити статистику. Ипак, наведене демографске чињенице биле су познате већ крајем 19. века. Одговор на суштинско питање – зашто се монографија сличног или идентичног назива није појавила у српској историографији пре тридесет или четрдесет година? – био би драгоцен ако се зна да је, услед неразвијености институција у српском друштву 19. века, један од најважнијих стубова друштвене организације био управо брак. Из тога произилази да је државно или институционално успостављање контроле над браком али и породицом у целини било од, како истиче Александра Вулетић, „кључне важности за успостављање контроле над читавим друштвом“.

Опредељујући се за интердисциплинарни приступ тј. озбиљну историјску али ништа мање социолошку, психолошку, антрополошку и демографску анализу, ауторка нас од самога почетка, дакле од Предговора па преко четири заокружене целине (Државни и црквени оквири институције брака, Друштвени оквири институције брака, Демографска слика брака, Брачни пар) до Закључка подсећа да је „историја породице комплексна дисциплина која се може изучавати са различитих аспеката – друштвених, демографских, економских, правних, политичких и сл.“ Већ сам назив поглавља указује на потребу талентоване историчарке да анализи институције брака у Србији у 19. веку приђе са сваког од наведених становишта. Посебна вредност књиге лежи у умешности ауторке да сваки од сегмената анализе предочи на више него интересантан и у научном смислу потпуно оправдан начин, дакле аргументовано. Истинитост научног исказа Александре Вулетић лежи у изузетном познавању стране и домаће литературе, објављених и необјављених извора (ауторка је истраживала у: Архиву Србије, Београд; Архиву САНУ, Београд; Међуопштинском историјском архиву у Шапцу; Историјском архиву, Ваљево; Историјском архиву Тимочке Крајине, Неготин; Историјском архиву Шумадије, Крагујевац; Историјском архиву Београда, Народној библиотеци, Београд, Рукописном одељењу) али и у раскошном таленту који ништа не препушта случају.

За Александру Вулетић рад на тексту представља изазов коме се истраживач препушта од почетка до краја. Прочитали смо толико књига у којима се предговор третира као попис библиографских јединица или списак захвалница члановима породице, пријатељима, блиским и даљим сарадницима. Предговор монографије младе ауторке избегао је све уобичајене замке. Његова вредност иста је као вредност ма ког мање или више обимног поглавља књиге. Предговор књиге Александре Вулетић представља озбиљну студију која би могла бити од огромне користи свима онима који се интересују за историју брака као дела шире дисциплине тј. историје породице, развој дисциплине, различита теоријска усмерења или тезе (теза о *сентименталној револуцији*, теза о *подељеним сферама*) које су у одређеним временским периодима заступале различите групе теоретичара (историчара, социолога, психолога, антрополога).

Разматрајући различите оквире брака, Александра Вулетић нас уводи у сферу нормиране црквеним и државним прописима. Поред тога она не пропушта да укаже на, супротно претпоставци о „дугом“ 19. веку, раскошну динамику времена и простора, покушај модерне државе која се налазила на самом почетку да брачну јурисдикцију, која је званично припадала цркви, пренесе у своју надлежност, тако што ће, без обзира на формално-правне аспекте, креирати основне смернице брачне политике и преузети њихово спровођење. Ауторка иде још даље. „Померање“ институције брака од центра ка периферији тј. од државе и цркве према друштву отворило је нове истраживачке рукавце. У настојањима да институцију брака подвргну својој контроли црква и држава наилазиле су на изненађујуће јак отпор друштва, чији се систем вредности није поклапао са идеолошким, политичким и економским интересима цркве и друштва. „Померање“ од горе ка доле тј. од јасних манифестације до скривених предела прошлости пружило је драгоцене податке о демографској слици брака и самом брачном пару, њиховим потребама, жељама, надама, страховима, падовима, успонима, изборима, путевима и странпутицама. Идеја брачног пара на селу супротставила се идеји брачног пара у граду. На самом крају или почетку, а по речима саме ауторке „иза фасаде колективизма сваки појединац и сваки брачни пар имао је свој *пут* и своју *судбину*, чија се јединственост опире класификацији и уопштавању.“

Ако се похвалама на рачун садржаја додају похвале на рачун списка Извора и литературе, Регистра личних имена, Регистра географских назива, Регистра појмова, одабраних илустрација у виду фотографија и графика, јасно је да монографија *Брак у Кнежевини Србији* заслужује пуну пажњу стручне и шире јавности. Књига Александре Вулетић доказ је да у мору методолошки неутемељених, позитивистички оријентисаних, полуписмених или неписмених радова, постоје изузетни доприноси изучавању прошлости. Књига *Брак у Кнежевини Србији* не доприноси изучавању само друштвене или само политичке историје. Она на најбољи могући начин показује како се историјској науци приступа и како се историјско промишља и пише.

Мр Сања ПЕТРОВИЋ ТОДОСИЈЕВИЋ

Мартин Иванов,
*Реформаторство без реформи политическата
икономия на българския комунизъм 1963–1989 г.,
София, 2008.*

Књига коју представљамо је само једна у низу издања новоснованог института¹ за изучавање савремене бугарске историје у Софији. Књига др Мартина Иванова је, могли бисмо рећи, *последња реч технике* у бугарској историографији, посвећена економским питањима у другој половини двадесетог века. Дело је засновано на релевантној домаћој и страниј литератури (преко 120 наслова страних научника), као и на документима из Централног државног архива (ЦДА) у Софији,

¹ *Институтът за изследване на близкото минало* основан је 2005. у Софији на челу са директором др Ивајлом Знепольским.